

Pretexte pentru lectură

Mozaicul etno-cultural în spațiul românesc. O perspectivă bicentenară

de Mihai A. PANU

Studiile despre minoritățile etno-culturale își dovedesc constant solida relevanță științifică. Această cronică își propune semnalarea unei apariții editoriale binevenite în spațiul istoriografic european: Hans-Christian Maner, Rainer Ullrich (Hgg.), *Ethnische Minderheiten in Rumänien im 20. und 21. Jahrhundert*, Landeszentrale für politische Bildung Rheinland-Pfalz, Mainz, 2024. Volumul reunește contribuțiile unor cercetători consacrați și pune sub lupă, într-o manieră convingătoare, locul și rolul unor grupuri etno-culturale importante din România în ultimele două secole.

În spațiul european problematica generală a minorităților a ocupat constant un loc central în preocupările diferitelor comunități științifice dar și pe agenda opiniei publice. Discursul (științific) asupra grupurilor minoritare a cunoscut însă rareori libertatea de expresie reală pe care și-o poate asuma în ultimele decenii. La fel s-a întâmplat și cu diversitatea abordărilor pe acest subiect. Putem observa o binevenită extindere a anvergurii acestei problematice, chiar dacă pe alocuri se ivesc forme reziduale de artificialism (în primul rând conceptual), de fapt o contaminare indirectă cu elemente pseudo-ideologice de sorginte nouă.

Morfologia societăților plurale reprezintă un aspect cu mare putere explicativă în orice democrație funcțională. De fapt, calitatea unei democrații și, în general, stabilitatea unui sistem socio-politic, se măsoară adesea pornind de la sensul relațiilor dintre majorități și minorități. În statele-națiuni moderne asemenea relații nu au fost constant echilibrate și nu au stat întotdeauna sub semnul solidarității. Dimpotrivă, tensiunile crescute pe diferite linii de fractură (în general ideologice - după cum ne demonstrează istoria secolului al XX-lea) au tulburat metabolismul societăților plurale uneori pe termen lung.

Exacerbarea excepționalismelor etnice și alterofobia indusă ideologic se corelează mai degrabă cu anumite determinisme sistemice pe care Europa le-a experimentat, direct ori indirect, decât cu unele patologii punctuale ce își au originea doar la nivel social. Societățile eterogene din punct de vedere etno-cultural rareori

se tulbură pe sine în logica imposibilității de a gestiona dialectica fină identitate vs. alteritate. Ele se destabilizează mai degrabă atunci când sursa tulburărilor este sistemică, așadar supraordonată lor. În majoritatea situațiilor însă, un sistem socio-politic odată destabilizat, va putea cu greu reveni la condiții normale.

Dezbaterile științifice pe tema minorităților (etnice) au la prima vedere un caracter exclusiv istoric și sunt plasate în contexte ideologice complicate precum perioada interbelică. Ar fi însă cu totul contraproductiv să plasăm miza analizelor despre minorități într-un plan al trecuturilor irepetabile. Istoria minorităților poate să aibă ancore în prezent și poate oferi lecții utile pentru un viitor stabil, după cum dovedește volumul colectiv apărut anul acesta sub coordonarea lui Hans-Christian Maner și a lui Rainer Ullrich. Volumul reunește specialiști de mare autoritate epistemică precum Mariana Hausleitner sau Konrad Gündisch, buni cunoscători ai realităților istorice românești, mai ales în chestiuni ce țin de dinamica minorităților. Încă din partea introductivă Rainer Ullrich trasează coordonatele întregului demers centrat pe spațiul românesc, invocând cu eleganță o teză fundamentală prin simplitatea ei: „istoria României este concomitent o istorie europeană”¹. Validitatea unei asemenea teze (atât de evidentă chiar și pentru nespecialiști) se cere reafirmată ori de câte ori tentațiile excepționalismelor localiste tind să pună sub semnul întrebării locul și rolul României în arhitectura socio-culturală europeană. Europenismul nu șterge, nu dizolvă, nu atenuează identitățile istorice ale diverselor sale părți componente. Nu este un exercițiu ranforsat ideologic al umbririi geopolitice și al dominației economice. Dimpotrivă, contribuie la afirmarea caracterului valoric pluralist, în marja unei unicități autoasumate, fără pretenția de a elucida definitiv dilemele identitare moștenite. Europenismul nu își propune compatibilizarea forțată a trecutului cu prezentul (după cum lasă să se înțeleagă unii exaltați ai populismelor actuale), ci sincronizarea lor, în sensul asumării prin cunoaștere.

În următoarea secțiune a cărții Hans-Christian Maner dezvoltă subiectul minorităților etnice din România pe parcursul secolului al XX-lea și în contextul actualului secol. Fără a avea pretenția unui studiu exhaustiv (dat fiind formatul limitativ al cărții), Maner trasează reperele unei istorii politice

din care condiția minorităților să fie mai ușor înțeleasă. Cititorul interesat va găsi suficiente pretexte de reflecție sinceră asupra metamorfozelor spațiului românesc mai ales după momentul Marii Uniri din 1918. Fără a cădea în capcana unor taxonomii pretențioase autorul remarcă profilul compozit al unei statalități aflate în căutarea unor ancore identitare. Găsirea acestora din urmă și internalizarea caracterului socio-cultural plural specific spațiului românesc depind în mare măsură de înțelegerea, la scară macro, a dinamicii majoritate - minorități.

Unul dintre studiile cu mare greutate istoriografică cuprinse în acest volum aparține Mariane Hausleitner. Autoarea, bine-cunoscută nu doar în rândurile istoricilor din România și Germania, abordează dificilul subiect al destinului minorității evreiești în România secolului trecut. Studiul său se remarcă prin limpezimea argumentelor formulate și prin adecvarea încadrării problematicei în contextul mai larg al epocii. Reperele conceptuale care circumscriu studiul dnei. Hausleitner facilitează înțelegerea tematicii generale, dincolo de logica pur evenimentială a discursului istoriografic obișnuit. Astfel dialectica ivită din interacțiunea semnificațiilor incluziunii și excluziunii grupurilor etno-culturale importante (precum evreii), surprinde, poate cel mai bine, traseul sinuos al istoriei românești contemporane și evită elegant locurile comune cu care prea mulți cititori au ajuns să fie obișnuiți.

Următoarea secțiune a cărții este dedicată minorității maghiare din România. Aflat sub semnătura lui Ralf Thomas Göllner, acest capitol reia convingător și fără artificii discursive inutile, o temă deloc comodă pentru istoriografia românească: rolul și locul minorității maghiare în România contemporană. Studiul dlui. Göllner reușește să pună în luminile potrivite o dublă ipostază a istoriei minorității maghiare din România după 1918. Așa cum asumă încă din partea introductivă a studiului,² autorul dorește să investigheze relația minorității maghiare pe de o parte cu statul român, pe de altă parte cu populația

¹ Hans Christian Maner, Rainer Ullrich (Hgg.), *Ethnische Minderheiten in Rumänien im 20. und 21. Jahrhundert*,

Mainz, Landeszentrale für politische Bildung Rheinland-Pfalz, 2024, p. 3.

² *Ibidem*, p. 55.

majoritară. Această dublă ipostază (pe care o pomeneam mai devreme) nu este simplu de evidențiat, mai ales că cele două tipuri de relații sunt asimetrice prin structura lor și mai ales prin elementele pe care se sprijină. Poate că tocmai acest aspect ar fi avut nevoie de contextualizări suplimentare, mai ales în ce privește perioada de după Revoluția din 1989.

Tonul convingător sau mai puțin convingător al narațiunilor istorice este dat de plasarea realistă în contextele potrivite. Nu spunem că istoria (minorităților) este exclusiv dependentă de contexte (economice, ideologice, geopolitice etc.), însă amprenta acestora din urmă nu poate fi neglijată. Despre configurația contextelor în destinul minorității germane din România ne vorbește convingător Konrad Gündisch în următorul capitol al volumului. Autorul nu neglijează perspectiva istorică pe care o adaptează diferitelor grupuri mai mici sau mai mari, de la șvabii bănățeni la germanii din Bucovina. Studiul dlui. Gündisch scoate în evidență momentele de cotitură în parcursul istoric al acestei minorități și insistă, în mod legitim, pe aspectele sensibile circumscrise în special de configurația ideologică a secolului al XX-lea. Chestiunea loializării politice în perioada interbelică, tentațiile radicalizării în umbra extremismului, deportările, la fel ca unele așteptări trădate³ ce au alterat sensul culturii politice după apariția României Mari, rămân câteva dintre elementele cheie care dau sens și consistență contribuției dlui. Konrad Gündisch.

Cu totul binevenit în cuprinsul volumului amintit este și studiul dlui. Marian Luca. Dedicat unei teme complexe (și în mare parte tabuizate), respectiv situația minorității Roma în spațiul românesc, acest studiu circumscrie reperele istorice importante precum eliberarea din sclavie în secolul al XIX-lea⁴ sau deportările din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Autorul reușește un echilibru benefic între factualitate și contextualizare. Istoria traumatizantă a minorității

Roma, deși explicit afirmată ca argument științific, nu devine câtuși de puțin auto-explicativă. Studiul lui Marian Luca nu este închinat determinismelor sistematice, ci mai degrabă unei necesare reflecții ce unește un trecut care nu mai poate fi schimbat (însă poate fi corect înțeles), cu un viitor în care speranțele de mai bine se întrezăresc realist.

Cauza minorităților (etnice și nu numai) reprezintă unul dintre subiectele majore ce trebuie să se regăsească pe agenda oricărei societăți cu vocație plurală și cultură democratică. Volumul aici recenzat oferă pretextul pentru reconsiderări (fie ele și parțiale) ale unor teme pe care societatea românească preferă adesea să le exileze în spațiul uitării. Ori înțelegerea trecutului, la fel ca asumarea lui, nu se pot face selectiv ori distorsionat. Indiferent de sensurile prezentului sau de direcțiile viitorului, studii precum cele cuprinse în acest volum colectiv rămân esențiale și se cuvin popularizate și dincolo de cercurile științifice specializate spre opinia publică (trans)națională.

https://ro.wikipedia.org/wiki/Europa#/media/Fi%C8%99ier:Europe_orthographic_Caucasus_Urals_boundary.svg

³ *Ibidem*, p. 94.

⁴ *Ibidem*, p. 115.